

irbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/spml_2013_18_7.pdf (дата обращения: 12.02.2023).

6. Ковалик І. І. Про семізацію та семемізацію у словотвірному гнізді кореня -зелен- в українській мові. *Вчення про словотвір. Вибрані праці*. Львів: Місто НВ, 2007. С. 347–357.
7. Коржик Л. І. Структурно-семантична типологія відприкметникових словотвірних ланцюжків у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Івано-Франківськ, 1999. 24 с.
8. Костриба О. В. Семантичне згасання мотивувальної спроможності багатозначних нумеративів: дивергентно-конвергентний підхід. *Закарпатські філологічні студії Transcarpathian Philological Studies*. 2022. Т. 1. Вип. 25. С. 24–31.
9. Мирошкина Н. О проблеме типов полисемии в современном словообразовании. *Университетские чтения – 2016. Материалы научно-методических чтений ПГЛУ*. Пятигорск: ПГЛУ. 2016. С. 186–192.
10. Мусатов В. Н. Словообразовательная полисемия отглагольных существительных с нулевым суффиксом, совмещающих значения лексических и синтаксических дериватов. *Ученые записки*. 2010. С. 150–158.
11. Петрів О. І. Словотворча спроможність дієслів на позначення внутрішнього стану істоти в сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2019. 302 с.
12. Самойлова І. А. Деякі підходи до інтерпретації дериваційних відношень між значеннями полісемічного слова. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2010. Вип. 12. С. 169–174.
13. Ситникова О. В. Словотвірне гніздо з вершиною «єсть» у російській мові: становлення і сучасний стан: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Дніпропетровськ, 2004. 24 с.
14. Ястремська Т. О. Семантична опозиція «верх – низ»: прислівники в говорах української мови (епідигматичний аспект). *Gwary Dzdiś*. 2018. Vol. 10. S. 59–78. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/gd/article/view/21735/20840> (дата звернення: 28.11.2021).

Катерина Кучмак
(*м. Кривницький*)

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДМІНЮВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЖІНОЧОГО РОДУ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ М'ЯКОЇ ГРУПИ

Постановка проблеми. Різномасштабні проблеми походження, словотворення, відмінювання гідронімів досліджували С. О. Вербич, О. П. Карпенко, В. В. Лучик, Л. Т. Масенко, І. В. Муромцев, Я. П. Редьква, О. С. Стрижак, З. Т. Франко, В. П. Шульгач. Варто зауважити, що в сучасному мовознавстві бракує системного опису словозміни українських власних назв водних об'єктів, зокрема гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи, що й зумовило актуальність розвідки.

Мета публікації – з'ясувати актуальні чинники, які впливають на морфологічну парадигматику гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати низку критеріїв, актуальних для словозміни українських власних назв водних об'єктів жіночого роду першої відміни м'якої групи; 2) охарактеризувати головні фактори, що визначають словозмінні парадигми досліджуваних гідронімів.

Виклад основного матеріалу. Переважно в монографіях, посібниках і підручниках описано словозміну апелятивів, є окремі ґрунтовні праці про морфологічну парадигматику онімів, зокрема дисертація С. Л. Ковтюх «Становлення системи словозміни ойконімів української мови» (Авдєєва, 1997) та монографія С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян «Словозмінна парадигматика українських прізвищ» (Ковтюх, Кашталян, 2012).

Професор С. Л. Ковтюх, досліджуючи систему чинників для визначення відмінкових парадигм іменників у сучасній українській літературній мові, усього виокремлює 33 критерії, серед яких визначає основні (обов'язкові) та додаткові (факультативні), до останніх зараховує ті, що значно рідше впливають на словозміну субстантивів [4, с. 87].

На нашу думку, важливими для відмінювання гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи є такі чинники: частининомвна віднесеність до іменників, іменниковий тип відмінювання, граматичні значення морфологічних категорій (належність до пропріативного класу гідронімів, відповідно – віднесеність до категорії неістот, рід, відміна, група відмінювання), неповна числова парадигма, однаковий набір відмінкових флексій, різна буквена презентація флексій родового, давального, орудного, місцевого, кличного відмінків однини, наголошування, наявність чергувань.

Усі гідроніми першої відміни м'якої групи марковані жіночим родом. Специфічною морфологічною ознакою словозміни українських гідронімів є наявність неповної парадигми однини із сімома відмінковими грамами.

Для гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи з кінцевою приголосною фонемою основи /й/ для родового, давального, орудного, місцевого, кличного відмінків однини характерна інакша графічна презентація відмінкових закінчень (у називному відмінку – *Сахáрі-я, Солокі́-я, Сугоклі́-я, Ту́рі-я, Чичиклі́-я*, у родовому відмінку – *Сахáрі-ї, Солокі́-ї, Сугоклі́-ї, Ту́рі-ї, Чичиклі́-ї*, у давальному відмінку – *Сахáрі-ї, Солокі́-ї, Сугоклі́-ї, Ту́рі-ї, Чичиклі́-ї*, в орудному відмінку – *Сахáрі-єю, Солокі́-єю, Сугоклі́-єю, Ту́рі-єю*,

Чичиклі́-єю, у місцевому відмінку – *на*, *у (в), при, по Сахáрі-ї, Солокі́-ї, Сугоклі́-ї, Ту́рі-ї, Чичиклі́-ї*, у кличному відмінку – *Сахáрі-є, Солокі́-є, Сугоклі́-є, Ту́рі-є, Чичиклі́-є*.

У знахідному відмінку всіх розгляданих назв водних об'єктів першої відміни з основою на будь-який м'який приголосний звук засвідчено закінчення -у (орфографічно -ю): *Во́лиц-ю, Горбо́ватиц-ю, Ірши́ц-ю, Княжі́ц-ю, Латі́вн-ю, Му́твиц-ю, О́рлиц-ю, Сахáрі-ю, Солокі́-ю, Уши́ц-ю*.

Акцентуація є одним із головних чинників, який впливає на словозміну гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи. На думку дослідниці С. Л. Ковтюх, «наголос у межах словозмінної парадигми має важливу функцію в комплексі з іншими чинниками, які визначають систему відмінювання іменних лексико-граматичних класів сучасної української літературної мови» [3, с. 89–90]. На вагоме значення наголосу у відмінюванні іменників звертає увагу й І. Р. Вихованець: «Окрім флексій, засобом диференціації граматичних значень морфологічних форм виступає також словесний наголос. Така його функція найчастіше застосовувана для розмежування відмінкових форм іменників. Покажемо у цьому плані є розрізнення за допомогою наголосу фонемно однакових іменникових словоформ родового відмінка однини і називного та знахідного відмінків множини» [1, с. 111].

У системі словозміни українських власних назв водних об'єктів першої відміни м'якої групи, що відмінюються тільки в однині, виокремлено дві акцентуаційні парадигми:

1) гідроніми, що мають наголос постійно на основі (у називному відмінку – *Бистрі́ц-я*, у родовому відмінку – *Бистрі́ц-і*, у давальному відмінку – *Бистрі́ц-і*, у знахідному відмінку – *Бистрі́ц-ю*, в орудному відмінку – *Бистрі́ц-єю*, у місцевому відмінку – *на*, *у (в), при, по Бистрі́ц-і*, у кличному відмінку – *Бистрі́ц-є*);

2) гідроніми, що мають наголос постійно на флексії (у називному відмінку – *Жито́мл-я́*, у родовому відмінку – *Жито́мл-і́*, у давальному відмінку – *Жито́мл-і́*, у знахідному відмінку – *Жито́мл-ю́*, в орудному відмінку – *Жито́мл-єю́*, у місцевому відмінку – *на*, *у (в), при, по Жито́мл-і́*, у кличному відмінку – *Жито́мл-є́*).

Для гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи характерне чергування м'якої / твердої приголосних фонем (/л'/-/л/, /н'/-/н/, /р'/-/р/, /т'/-/т/, /ц'/-/ц/) в орудному відмінку однини перед закінченням -єю: /л'/-/л/ (*Борі́мля – Борі́млею*; *Грѐзля – Грѐзлею*), /н'/-/н/ (*Борі́шня – Борі́шнею*; *Вов-*

ківня – Вовківнею), /р' /- /р/ (Козіря – Козірею; Зубря – Зубрею); /т' /- /т/ (Ву́ста – Ву́стею), /ц' /- /ц/ (Балі́нниця – Балі́нницею; Бистрі́ця – Бистрі́цею).

Висновки. Отже, система словозміни гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи визначається такими чинниками: частиномовною належністю, маркованістю категорією жіночого роду, наявністю лише форм однини, інакшою графічною презентацією відмінкових закінчень родового, давального, орудного, місцевого, кличного відмінків однини власних назв з основою на /й/, порівняно з назвами, основа яких закінчується на будь-який інший м'який приголосний, наголошуванням, однаковими чергуваннями приголосних фонем. Система морфологічних парадигм українських гідронімів потребує комплексного детального дослідження з урахуванням новітніх підходів у мовознавстві.

Література

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академічна грамати́ка української мови. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.
2. Авдєєва С. Л. Становлення системи словозміни ойконімів української мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 1997. 253 с.
3. Ковтюх С. Л. Акцентуаційний чинник як один із основних у визначенні морфологічних парадигм сучасної української мови. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. Кіровоград, 2005. Випуск 59. С. 89–106.
4. Ковтюх С. Л. Система чинників для визначення словозмінних парадигм іменників у сучасній українській літературній мові. *Грама́тичний простір сучасної лінгвоукраїністики: науковий збірник Катерини Григорівни Городенської / Інститут української мови НАН України; упорядн.: Н. Г. Горголюк, Л. М. Колібаба, В. М. Фурса*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 85–99 (Серія «Глибини рідної мови...»).
5. Ковтюх С. Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ: монографія. Кіровоград: Полімед-Сервіс, 2012. 258 с.

Неля Митько
(*м. Вінниця*)

РЕКОМЕНДАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДО САМОСТІЙНОГО ЗАСВОЄННЯ ЗДОБУВАЧАМИ ТЕМИ «ІМЕННИК»

Самостійне вивчення частин мови потребує певних зауваг. Іменник – частина мови з узагальненим значенням предметності. Частина іменників (ядро) предметна за своїм лексичним значенням. Вони є назвами конкретних предметів дійсності: *стіл, вікно, гілка*. До іменників належать також «опредмечені» назви уявлень про якість-властивість або дію-стан, що мис-